

i błogosławionych, którzy żyli na przestrzeni 800 lat i ich życie duchowe jest nadal aktualne. Ich pisma mają swą wartość i aktualność aż po dzień dzisiejszy. Bez wątpienia mogą służyć pomocą dla niezliczonego grona braci franciszkanów i siostr klarysek. Są także wskazówką dla wszystkich chrześcijan, nie tylko członków Trzeciego Zakonu Świeckich, w jaki sposób prowadzić życie duchowe bez reszty oddane Chrystusowi.

Omawiana publikacja ma niewątpliwie charakter pionierski, ponieważ przybliży duchowość franciszkańską w ujęciu nauczania Jana Pawła II.

Trzeba dodać, że już same zebranie wypowiedzi Papieża stanowiło niemałe wyzwanie dla Redakcji. Jest to bardzo poważne osiągnięcie w obszarze życia duchowego z uwzględnieniem 800 letniej tradycji świętych i błogosławionych ruchu franciszkańskiego, w odniesieniu do czasów współczesnych. Zbiega się ona z oczekiwaniem współczesnego człowieka na zaspokojenie głębokiego „głodu” życia duchowego, a jednocześnie z oczekiwaniem na „zdrową” duchowość, która broniłaby przed fałszywą duchowością różnych akatolickich kierunków. Zatem jest to pierwsze, twórcze i wnikliwe oraz całościowe ogromne dzieło, które zaprezentowało hagiologię franciszkańską Papieża. Wspaniały prezent na różne rocznice 800 letniej tradycji franciszkanizmu. Książka ta godna jest polecenia nie tylko duchowym córkom i synom św. Franciszka, ale również innym formatorom życia zakonnego i duchowego, jak również teologom duchowości, szczególnie interesujących się dziejami duchowości franciszkańskiej.

Ks. Prof. dr hab. Stanisław Urbański, Warszawa – UKSW

Dwie najnowsze publikacje o franciszkańskich wspólnotach zakonnych (*Uwagi recenzyjne*).

Jak się okazuje, nie myliłem się pisząc wcześniej o tym, że wspólnota zakonna franciszkanów polskich, w tym zwłaszcza bernardynów, wykazuje bardzo wiele troski o rozwój badań naukowych na temat własnej przeszłości i historii. Powtórzę też, co również podkreślałem wcześniej, że jest to zasługą dobrze znanego już wśród badaczy, historyka tegoż zakonu Ojca dr hab. Aleksandra Krzysztofa Sitnika. Oto obecnie mam przed sobą dwie nowe publikacje poświęcone tej wielorakiej wspólnotcie wyrosłej i przesiąkniętej duchem św. Franciszka z Asyżu. Pierwszą z nich, która ukazała się całkiem ostatnio jest monografia (właśnie autorstwa o. A. Sitnika) traktująca o bernardynkach polskich *Fundacje na rzecz*

bernardynek w Polsce w jej granicach historycznych od XV do XX wieku. (Calvarianum, Wydawnictwo OO. Bernardynów, 2021, ss. 127; ISBN 978-83-63440-73-2), drugą natomiast wydany z ubiegłoroczną datą tom 31 czasopisma *Studia Franciszkańskie* 31. (Redaktor naczelny Salezy Bogumił Tomczak OFM, Poznań 2021, ss. 424, ISBN 0860-0775). Zanim jednakże przejdę do pełniejszego zreferowania treści obu publikacji, to o tomie studiów trzeba już na wstępie powiedzieć jedno ważne zdanie, że nie jest to niewielki objętościowo zeszyt rocznika, ale tom liczący 424 strony i zawierający bardzo bogatą treść, uzupełnianą niekiedy odpowiednimi ilustracjami. A także dodać i to, że jest to doskonałe czasopismo tak pod względem formalnym, jak przede wszystkim merytorycznym. Po pierwsze wzbogaca ono bardzo współczesną historiografię i to nie tylko zakonną, ale ogólną, czy mówiąc inaczej – powszechną i po drugie dostarcza dużo i to wcale interesujących wiadomości o samych wspólnotach zakonnych, a także o ówczesnym społeczeństwie. Z tej racji zasługuje na to, aby przyjrzyć się mu również nieco dokładniej. Swoją prezentację rozpocznę od przedstawienia jego wewnętrznej struktury, która będzie stanowiła pierwsze wprowadzenie do poznania treści. Otóż wyróżniono w nim sześć następujących: rodzajów wiadomości: I. Dokumenty, II. Filozofia i Teologia, III. Historia, IV. Kronika, V. Zmarli, VI. (prawdopodobnie pomyłkowo oznaczony jako V) Recenzje i omówienia. Całość treści tomu jest poprzedzona dwustronicowym tekstem pt. *Od Redakcji*, pod którym widnieje podpis Salezy Bogumił Tomczak OFM Redaktor i informacja: Poznań, 29 listopada 2021 r. Święto Wszystkich Świętych Zakonu Serafickiego oraz zamknięta określeniami: *Informacje o Autorach i Indice Generale*. W tekście tym podano w wersji bardzo skróconej merytoryczną treść tomu. Nie będę jej tu przywoływał, przytoczę jedynie jedno zdanie, które moim zdaniem zasługuje na to. Brzmi ono następująco: „Niech artykuły zebrane w obecnym tomie przyczynią się do lepszego poznania ideału franciszkańskiego i jego pełnej realizacji” (s. 10). W paragrafie *I. Dokumenty* zamieszczony jest jeden dokument, mianowicie: Przesłanie Ojca Świętego Franciszka do Kapituły Generalnej Zakonu Braci Mniejszych z podpisem: Rzym, u św. Jana na Lateranie, 15 lipca 2021 r. Franciszek i objaśnieniem w nawiasie: (Tekst za: L:’Osservatore Romano”, nr 8–9 [435] 2021, s. 12–13, wydanie polskie). Paragraf *Filozofia i Teologia* zawiera cztery następujące artykuły: Wiesław Block OFM-Cap, „Reguła i życie tych braci” 800-lecie powstania Reguły niezatwierdzonej (1221–2021), Kajetan Esser OFM, Zakon św. Franciszka. Jego duch. Jego misja, Maksym Kopiec OFM, Maria Madre della Misericordia nella fede della Chiesa alla luce dell’enciclica Redemptoris Mater, Kazimierz Synowczyk OFM-Cap, Duch apostołski w rozumieniu bł. Honorata Koźmńskiego. Następny, trzeci z kolei dział mający za przedmiot wiadomości z zakresu historii charakteryzuje się tym, że jest bardzo rozbudowany, liczy aż 10 tekstów autorskich. Są

to następujące teksty: Andrzej Derdziuk OFMCap, Brat Kalikst Kłoczko OFMCap w publikacjach papierowych i mediach elektronicznych, Chryzostom Jarosław Fryc OFM, Szata tożsamości, Aleksander Horowski OFMCap, Płótna ołtarzowe Efrema z Kcyni dla kaplicy Kolegium Pisarzy w Asyżu w zbiorach Muzeum Franciszkańskiego w Rzymie, Daniel Kowalewski OFMCap, Inspiracje benedyktyńskie i rys oryginalności w twórczości Efrema z Kcyni OFMCap (1894–1970), Bernard Jarosław Marciniak OFM, „Czy ci sam Bóg nie wystarczy? Brat Władysław Stanisław Lipiński OFM w świetle dokumentów i wspomnień; Wacław Marian Michalczyk OFM, Vita religiosa quotidiano dei frati minori del secolo le fonti francescane contemporanee; Roland Prejs OFMCap, Franciszkanie w archidiecezji poznańskiej w 1829 r.; Roland Prejs OFMCap, Zakon Klarysek od Wiecznej Adoracji na przestrzeni lat. Geneza, transformacja, ekspansja; Franciszek M. Rosiński OFM, Angellus Kowarz – pionier misji franciszkańskich na Sachalinie; Aleksander Krzysztof Sitnik OFM, Wspomnienia o. Władysława Włodyki OFM z działalności na Ziemiach Odzyskanych, 1945–1978. Jak łatwo zauważyć, co już zaznaczyłem na wstępie, dział ten wnosi bardzo wiele wiadomości o wspólnotach franciszkańskich, i to z różnych dziedzin życia zakonnego. Są tam wiadomości dla konkretnej diecezji (można by mieć zapytanie, dlaczego ograniczono się do omówienia tylko jednej diecezji), dla poszczególnych gałęzi zakonnych, a przede wszystkim odnoszące się do poszczególnych osób jako przedstawicieli zakonu. Znalazła się nawet specjalna i wyjątkowa wiadomość o ubiorze zakonnym. Odnośnie tej ostatniej zacytuję jedno zdanie o szerszej wymowie, a mianowicie brzmi ona: „Nie znajdujemy licznej literatury światowej, a tym bardziej polskiej, która zajmowałaby się kwestią tak specyficzną jak habit franciszkański, a szczególnie ten noszony w Zakonie Braci Mniejszych. Możemy dotrzeć do ogólnych opracowań o stroju zakonnym, o historii przede wszystkim habitu kapucyńskiego lub – w ogólności – kilku artykułów w dziedzinie duchowości, ale nie mamy analiz prawodawstwa zakonnego w tej materii. Niniejsze studium dokumentów zakonnych pragnie w zwięzły sposób uzupełnić choć w części tę lukę”. Z tej racji, dodajmy, znalazł się obszerny tekst z bibliografią autorstwa ojca Chryzostoma Jacka Fryca OFM pt. Szata tożsamości (s. 135–177), z którego pochodzi zacytowane zdanie. W przeciwieństwie do analizowanego przed chwilą paragrafu trzeciego, paragraf IV pt. tytułem *Kronika* jest niewielki, liczy tylko dwa teksty. Są to następujące teksty: 1) ZANURZONY W PIĘKNIE – Efrema Maria z Kcyni, Stanisław Klawitter, kapucyn: wystawy dzieł sztuki oraz sympozjum (Aleksander Horowski OFMCap); 2) Konferencja naukowa „Osiemsetlecie DFranciszkańskiego Zakonu Świeckich na ziemiach polskich”, Gniezno, 12–13 listopada 2021 r. (s. Emilia Nogaj FZŚ). W paragrafie V zatytułowanym *ZMARLI* znalazł się tylko jeden przedstawiciel zakonu, mianowicie: Stanisław Górni OFM (1946–2020), o któ-

rym Dyżma Krzysztof Dymek OFM napisał m. in. takie słowa: „Kiedy 20 marca 1946 r. w Lubniu – niewielkiej miejscowości niedaleko Myślenic, na świat przychodził mały Staś Górni, nikt nie mógł przypuszczać, że w ciągu swojego życia stanie się On jedną z ważniejszych postaci Zakonu Braci Mniejszych Prowincji Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Dzięki swej głębokiej wierze i nieprzeciętnej empatii stanowił on filar, na którym nie tylko Prowincja, ale i życie niejednego człowieka, któremu Bóg postawił na drodze popularnego o. Stasia. Zawsze pogodny, do każdego życzliwie ustosunkowany i pełen dobroci, w pełni wykonał zadanie powierzone Mu powołaniem, które odkrył i rozwijał podążając wiernie śladem św. Franciszka z Asyżu”(s. 375). Dział V i zarazem ostatni jest poświęcony recenzjom i omówieniom wybranych publikacji. Jest on podobnie jak paragraf trzeci bardzo obszerny, zrecenzowano i omówiono w nim 13 specjalnie wybranych w tym celu książek o charakterze naukowym. Nie będę przywoływał tych recenzji, nie pozostaje to w założeniu tego tekstu, powiem tylko, że autorami tych recenzji są autorzy znani dobrze historiografii zakonnej. To sugeruje, że do omówienia dobrano interesujące i wartościowe publikacje. Drugą publikacją w dosłownym tego słowa znaczeniu o interesujących nas tu franciszkańskich wspólnotach zakonnych, która ukazała się świeżo, jest książka autorstwa znanego nam już o. dr hab. Aleksandra Krzysztofa Sitnika OFM pt. *Fundacje na rzecz bernardynek w Polsce w jej granicach historycznych od XV do XX wieku*, Calvarianum, Wydawnictwo OO. Bernardynów, 2021, ss. 127 (ISBN978-83-63440-73-2). Jest to, jak łatwo zauważyć, bardzo niewielkich rozmiarów książka, ale to bynajmniej wcale nie umniejsza jej wartości. Całość książki tworzą: wykaz skrótów, bibliografia, wstęp, trzy rozdziały merytoryczne oraz zakończenie, summary i aneks. Jest to więc monografia historyczna nosząca charakter, czyli posiadająca wszystkie cechy dysertacji stricte naukowej. Pierwszy przejaw tego dostrzega się już w zestawie bibliografii. Wyróżniono w nim trzy typowe cechy i fakty właściwe zestawieniu bibliograficznemu, a więc źródła rękopiśmienne, źródła drukowane i opracowania. Oczywiście, jak zawsze, najważniejsza w każdej pracy o charakterze naukowym jest jej warstwa merytoryczna, czyli właściwa treść. I tak: rozdział pierwszy poświęcony jest dwom zagadnieniom, które są ważne we wszystkich zakonach, czyli genezie i fundacjom. Omówiono w nim kolejno: najpierw genezę zakonu bernardynek jako pierwszego rodzimego zakonu żeńskiego w Polsce. Uczyniono to łącznie i w kontekście z organizacją wspólnot franciszkańskich w ogóle. Następnie zreferowano interesujący problem pierwszych fundacji, których początki połączono z ważnym rokiem 1453, ściśle związanym z formowaniem się w ogóle Trzeciego Zakonu Regularnego św. Franciszka z Asyżu. Przedmiotem rozdziału II są fundacje powołane w okresie nowożytnym do końca XVII wieku. Przy omawianiu tych fundacji przyjęto porządek

chronologiczny dzieląc go na trzy etapy. Poddano więc analizie najpierw fundacje dokonane w pierwszej połowie XVI wieku, następnie pozostałe z całego wieku XVI i na końcu fundacje siedemnastowieczne. Przy analizie i omawianiu tych fundacji posłużono się też zestawieniem tabelarycznym. W tabeli uwzględniono takie elementy jak: daty fundacji, lokalizację poszczególnych miejscowości, (w przypadku miast także przynależność w ich własnym obrębie, tzn. miasto, przedmieście), następnie nazwiska fundatorów z uwzględnieniem ich pochodzenia społecznego.

Przeprowadzona analiza struktury pracy i dokonane omówienie jej treści pokazują, że jest to dobra, odważę się powiedzieć, wzorcowa dysertacja naukowa o profilu historycznym. Oprócz powyższej oceny wypowiedzieć można o niej jeszcze trzy inne ważne opinie, czy też stwierdzenia. Pierwsze, że wzbogaca ona w widoczny sposób dotychczasową polską historiografię zakonną, Drugie, że śmiało można ją polecić do naśladowania kolejnym badaczom czy autorom zajmującym się podobną problematyką. I trzecie – o charakterze bardziej teoretycznym, że nie zawsze o wartości pracy decydują jej rozmiary. Zawsze liczą się: kształt struktury pracy i głębia jej treści, najlepiej jest jak spełniane są oba wymagania.

Prof. dr hab. Jerzy Flaga

Maciej Stawiski, *Bernardyni przasnyscy w XVIII wieku. Analiza biograficzno-prozopograficzna*, Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2021, ss. 461.

Pan mgr Maciej Stawiski, doktorant na Wydziale Historii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, przygotował obszerną monografię poświęconą składowi osobowemu klasztoru bernardynów w Przasnyszu w XVIII stuleciu. W swojej pracy zastosował metodę badawczą, której użył już w dwóch wcześniejszych publikacjach poświęconych innym klasztorom bernardyńskim dawnej Prowincji Wielkopolskiej (*Bernardyni bydgoscy w XVIII wieku. Analiza biograficzno-prozopograficzna*, Pelplin 2019; *Bernardyni w Świeciu w XVIII wieku. Analiza biograficzno-prozopograficzna*, Pelplin 2020). Autor starał się zrealizować postulat badawczy zaproponowany w roku 1976 przez Hieronima Wyczawskiego, który zakładał kompleksowe badanie społeczności zakonnej w oparciu o możliwie pełną rekonstrukcję składu osobowego danego klasztoru oraz prześledzenie na podstawie akt personalnych